

11. Кубрякова Е. С. Язык и знание / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 555 с.
12. Леонтьева С. Ф. Отрицательные аффиксы в современном английском языке : учебное пособие по лексикологии для институтов и факультетов иностранных языков / С. Ф. Леонтьева. – М. : Менеджер, 2002. – 128 с.
13. Леонтьева Н. М. Особенности словообразования в газетно-политическом тексте : дис. ... канд. филол. наук / Н. М. Леонтьева. – М., 1976. – 190 с.
14. Новикова К. С. Деривационная продуктивность в различных терминологических системах : дис. ... канд. филол. наук / К. С. Новикова. – М., 1972. – 183 с.
15. Полужин М. М. Особенности функционирования систем префиксации в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / М. М. Полужин. – М., 1975. – 296 с.
16. Сабельникова В. С. Роль конверсии как словообразовательного процесса в пополнении словарного состава современного английского языка : дис. ... канд. филол. наук / В. С. Сабельникова. – М., 1979. – 228 с.
17. Сахарный Л. В. О словообразовательной модели и ее продуктивности / Л. В. Сахарный // Лингвистический сборник. – Свердловск, 1963. – Вып. I. – С. 147-155.
18. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Иностр. лит., 1956. – 260 с.
19. Степанова М. Д. Вопросы морфемного анализа слова / М. Д. Степанова // Иностр. языки в школе. – М. : Просвещение, 1961. – № 1. – С. 103–113.
20. Степанова М. Д. Словообразование и семантические системы (на материале немецкого и английского языков) / М. Д. Степанова // Структурно-типологическое описание современных германских языков. – М. : Наука, 1966. – С. 114–144.
21. Степанова М. Д. Вопросы нормы и системы в словообразовании / М. Д. Степанова // Иностр. языки в школе. – М. : Просвещение, 1979. – № 6. – С. 5–10.
22. Трибунская В. Н. Ономазиологические аспекты активного словообразования в общественно-политическом тексте : дис. ... канд. филол. наук / В. Н. Трибунская. – М., 1980. – 249 с.
23. Халилова Е. Ю. Опыт исследования продуктивных префиксов в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Е. Ю. Халилова. – М., 1969. – 31 с.
24. Хахам Л. А. Основные типы новообразования в современном английском языке и способы их перевода на русский язык : дис. ... канд. филол. наук / Л. А. Хахам. – М., 1967. – 252 с.
25. Шевченко Г. Н. Продуктивность модели морфологически сложных глаголов с первым субстантивным элементом типа to baby-sit в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Г. Н. Шевченко. – М., 1976. – 184 с.
26. Шевченко Г. Н. Два типа продуктивности в области словообразования / Г. Н. Шевченко // Морфемная и словообразовательная структура слова. – Калинин, 1979. – С. 124–128.
27. Akhmanova O. S. Patterns and Productivity / O. S. Akhmanova. – Moscow: MGY, 1973. – 146 p.
28. Barber Ch. The Story of Language / Ch. Barber. – London : Pan Books, 1972. – 294 p.
29. Cannon G. 6000 words: A Supplement to Webster's Third New International Dictionary / G. Cannon // Language. – June 1978. – Vol. 54. – № 2. – P. 446–448.
30. Dokulil M. Tvoreni slov v cestine / M. Dokulil. – Praha, 1962. – 263 p.
31. Nelson R. W. Small Animal Internal Medicine / R. W. Nelson, C. G. Couto. – St. Louis ; Missouri : Mosby, Inc., 1998. – 1417 p.
32. Potter S. New Words and Meanings in Current English / S. Potter // Praxes Neusprachlichen Unterricht. – 1971. – № 2. – Bd. 18. – P. 143–147.
33. Price E. O. Animal domestication and behavior / E. O. Price. – UK : Biddles Ltd., 2002. – 297 p.
34. Simonini R. S. Word-Making in Present-Day English / R. S. Simonini // English Journal. – 1966. – Vol. LV. – № 6. – P. 752–757.

Д.В. Байсан (Острог)

Деякі аспекти концептуального аналізу СВОБОДИ у німецькій мові

Розглянуто деякі аспекти концептуального аналізу СВОБОДИ в німецькій мові. Подано визначення концептуального аналізу та концептуальної метафори та здійснено опис концептуальних метафор, пов'язаних із німецьким словом Freiheit.

Ключові слова: *концептуальний аналіз, концептуальна метафора, корелят, референт, домен.*

Рассматриваются некоторые аспекты концептуального анализа СВОБОДЫ в немецком языке. Дается определение концептуального анализа и концептуальной метафоры и составляется описание концептуальных метафор, связанных с немецким словом *Freiheit*.

Ключевые слова: концептуальный анализ, концептуальная метафора, коррелят, референт, домен.

In the article some aspects of conceptual analysis of FREEDOM in the German language are researched. The definitions of conceptual analysis and conceptual metaphor are given, and conceptual metaphors connected with the German word *Freiheit* are described.

Key words: conceptual analysis, conceptual metaphor, correlate, referent, domain.

У сучасному мовознавстві набувають дедалі більшої активізації когнітивні дослідження мовного матеріалу. Зокрема, під час аналізу лексики використовується відносно новий метод концептуального аналізу, головною метою якого є реконструкція когнітивних механізмів індивідуальної чи колективної свідомості, які опосередковують формування й упорядкування знань про об'єкти дійсності та результати внутрішнього рефлексивного досвіду. Концептуальний аналіз передбачає опис структур цих знань із застосуванням метамов лінгвістики або природної мови на базі різноманітних когнітивних моделей та механізмів [6, с. 52].

Одним із когнітивних механізмів опису знань вважають концептуальну метафору. Теорія концептуальної метафори є однією з центральних у когнітивній лінгвістиці, яка розглядає метафору не лише як феномен мови, а й як один з основних засобів мислення [9; 10; 11; 7; 8]. Засновники теорії Джордж Лакофф і Марк Джонсон стверджують, що основна причина присутності метафори в концептуальній системі полягає в тому, що метафори полегшують процес мислення, пояснюючи складні абстрактні поняття за допомогою більш конкретних і зрозумілих понять [9, с. 115]. Когнітивна лінгвістика визначає концептуальну метафору як процес розуміння одного концепту або домену в термінах іншого [11, с. 203]. Концепт або домен, що осмислюється за допомогою метафори, називають референтним. Концепт або домен, що залучається до порівняння, називається корелятивним [1; 2; 4]. Механізм концептуальної метафори вивчали Ч. Філлмор, П. Кей, Е. Каві, Дж. Лакофф, М. Джонсон, Р. Джекендофф, А.М. Баранов, В. Манакін та інші. Методика аналізу передбачає спірання на вихідні (дослівні) значення лексем.

Метою статті є здійснення концептуального аналізу СВОБОДИ в німецькій мові, а саме опис концептуальних метафор, пов'язаних зі словом *Freiheit*, яке вербалізує поняття свободи в німецькій мові. Для реалізації мети необхідно виконати такі завдання:

- методом суцільної вибірки з використанням даних словника Duden – Deutsches Universalwörterbuch та мовного корпусу німецької мови (Corpus Concordance German) відібрати метафоричні вирази, які репрезентують концепт СВОБОДА в німецькій мові;

- виділити та описати основні метафоричні моделі, які використовуються для представлення концепту СВОБОДА в німецькій мові.

Отже, в німецькій мові концепт СВОБОДА вербалізується за допомогою лексеми *Freiheit*.

Freiheit походить із старовірхньонімецького *frīheit*, що мало значення „свобода, привілей, притулок” та із середньовірхньонімецького *vriheit*, що означало „можливість необмеженого вираження”.

У сучасній німецькій мові *Freiheit* має такі значення (Duden – Deutsches Universalwörterbuch):

1) свобода, незалежність

Die persönliche / politische Freiheit

‘особиста / політична свобода’;

2) можливість вільно, без перешкод рухатися / діяти

Jmdn. seiner Freiheit berauben

‘позбавляти когось волі’;

3) право на щось, привілей

Besondere Freiheiten geniessen

‘користуватися особливими правами / привілеями’.

Концептуальні метафори СВОБОДИ в німецькій мові доволі різноманітні. Зокрема, німецьке *Freiheit* може концептуалізуватися як об'єкт бажання, об'єкт захисту / боротьби, трофей, загублена або цінна річ, їжа, а також як контейнер, подарунок та аромат. Розглянемо зазначені метафори детальніше.

СВОБОДА – БОРОТЬБА

Така концептуалізація свободи цілком очікувана, адже відомо, що найчастіше свобода здобувалася у ході тривалої боротьби або потребувала захисту від загарбників. Інколи така боротьба перетворювалася на змагання, тоді свобода виступала трофеєм / призом, яким нагороджували переможця. Варто зазначити, що усі ці явища спостерігаються і по сьогодні.

Отже, в межах даного фрейма свобода може мати багато різних втілень. Тому маємо такі концептуальні метафори.

• ОБ'ЄКТ, ЗА ЯКИЙ БОРЮТЬСЯ:

Die Geschichte mit reichlicher Betonung auf den Ehrenkodex und dem Kampf um die Freiheit wird weitererzählt [CCG].

‘Історія із значним акцентом на кодекс честі та боротьбі за свободу буде розповідатися далі.’

Die ganze Welt vergebens nach der verlorenen Freiheit ringt [CCG].

‘Цілий світ марно боровся за втрачену свободу.’

• ОБ'ЄКТ, ЯКИЙ ЗАХИЩАЮТЬ:

Sie sich selbst über ihren riesigen Medienapparat als Verteidiger der Freiheit darstellen [CCG].

‘За допомогою потужних засобів масової інформації вони створюють враження, що захищають свободу (досл. вони є захисниками свободи).’

• ТРОФЕЙ / ПРИЗ:

Ich werde dem Alltag den Rücken kehren und meine neu gewonnene Freiheit in vollen Zügen genießen! [CCG].

‘Я повернуся спиною до буднів і буду на повну насолоджуватися щойно здобутою (досл. щойно виграною) свободою!’

Оскільки здобути свободу важко, як важко і зберегти її, то у свідомості людей вона перетворюється на цінність, річ, ціна якої доволі висока, та яку легко втратити. Звідси і концептуалізація СВОБОДИ як РЕЧІ.

• ЗАГУБЛЕНА (ВІДНАЙДЕНА) РІЧ:

Vor der Selbsterkenntnis hatte ich Freiheit darin gesucht, mindestens einmal im Jahr meinen Wohnsitz zu wechseln und innerhalb Deutschlands, Frankreichs und Englands von Stadt zu Stadt zu ziehen [CCG].

‘В цілях самопізнання я відшукав свободу ось у чому: принаймні раз на рік змінювати місце проживання і в межах Німеччини, Франції та Англії з міста до міста переїжджати.’

Wie Menschen ihre Freiheit verlieren und wiedergewinnen können [CCG].

‘Як люди можуть втратити і знову здобути свободу’.

• ЦІННА РІЧ:

Die Freiheit, die wir so hochschätzen, ist nicht Amerikas Gabe an die Welt, sondern Gottes Geschenk an die Menschheit? [CCG].

‘Свобода, яку ми так високо цінімо, це не подарунок Америки світові, а Божий дар для людства?’

Свобода – це така загальнолюдська цінність, якої прагнуть всі. Тому дуже часто у ній вбачають ОБ'ЄКТ БАЖАННЯ.

Sehen wir nun das selbe Verlangen nach Freiheit [CCG].

‘На даний час ми бачимо те саме бажання свободи.’

Оскільки всі прагнуть і потребують свободи, то її відсутність розцінюють як відсутність чогось життєво необхідного. У людей з'являється жага до свободи на зразок того, як у голодного виникає бажання поїсти. Таке зіставлення лежить в основі нижченаведеної метафори.

СВОБОДА – ЇЖА

Die jungen Demonstranten haben Hunger nach Freiheit [CCG].

‘Юні демонстранти жадають свободи (досл. мають голод / апетит до свободи)’;

Der Geist muß Freiheit genießen [CCG].

‘Душа повинна насолоджуватися (досл. їсти, смакувати) свободою.’

СВОБОДА – ЗАПАХ, АРОМАТ

Nach Freiheit riechen. Er roch nach Freiheit und Abenteuer [CCG].

‘Він пахнув свободою і пригодами.’

СВОБОДА – ПОДАРУНОК

Сприйняття свободи як подарунка відбувається тоді, коли людей чи інших істот відпускають на волю, не потребуючи нічого взамін. У ході історії рабів інколи відпускали на свободу,

що було своєрідним подарунком. Амністія для в'язнів – теж подарунок, адже дає їм право бути вільними. Аналогічний зміст вкладаємо в процес, коли звірів, пташок, тощо випускають із клітки на волю.

Einem Tier die Freiheit schenken [CCG].

‘Випустити звіра на волю (досл. подарувати звіру свободу)’.

СВОБОДА – ВМІСТИЛИЩЕ

Щоб зрозуміти дану метафору, звернемося до теорії концептуальної метафори Лакоффа – Джонсона. Серед метафор, які вони відносять до онтологічних, знаходимо класифікацію – метафори, пов’язані із вмістилищами. Вчені стверджують, що ми розглядаємо фізичні об’єкти, субстанції, події, дії, заняття, стани тощо як вмістилища, які мають внутрішній простір і відокремлені від зовнішнього світу [5, с. 49–58]. Зважаючи на семантику прийменникових конструкцій з іменником *Freiheit*, СВОБОДУ ми можемо розглядати як вмістилище, в якому знаходяться певні учасники (вільні люди).

Möchten alle Menschen in Freiheit leben? [CCG].

‘Чи хотіли б усі люди жити на свободі (досл. у свободі)’;

j-n in Freiheit setzen [CCG].

‘випустити когось на волю (із місця позбавлення волі) (досл. посадити когось у свободу)’

Специфіка концептуалізації свободи в німецькій мові як тривимірного контейнера стає очевидною у порівнянні з українською мовою, у якій, завдяки конструкціям з прийменником *na*, простір свободи концептуалізується як поверхня, тобто двовимірний об’єкт [3].

Підсумовуючи сказане, відзначимо, що концептуальні метафори допомагають структурувати наше сприйняття, мислення та розуміння дійсності. Вони впорядковують повсякденну діяльність людини і формують уявлення про ті чи інші поняття. Аналіз концептуальних метафор СВОБОДИ показав, що в німецькій мові поняття свободи має декілька різноманітних втілень. Зокрема, свобода може концептуалізуватися як вмістилище, об’єкт бажання, втрачена/загублена річ, цінна річ, їжа, запах, аромат тощо. Існує також ряд концептуальних метафор у межах фрейма СВОБОДА – БОРОТЬБА. Зокрема, свобода може виступати трофеєм, об’єктом, за який борються, об’єктом захисту тощо. Аналіз концептуальних метафор СВОБОДИ в німецькій мові перспективний з огляду на подальші дослідження.

Список літератури

1. Арутюнова Н. Д. Метафора / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / [за ред. В. Н. Яреца]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 296–297
2. Баранов А. Н. Когнитивная теория метафоры: почти двадцать пять лет спустя. Предисловие редактора / А. Н. Баранов // Метафоры, которыми мы живем ; [пер. с англ.; под ред. и с предисл. А. Н. Баранова]. – [изд. 2-е]. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – С. 7–21
3. Демьянков В. З. Семантические роли и образы языка / В. З. Демьянков // Когнитивные аспекты лексикографии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.infolex.ru/dem2.html#_ftn61.
4. Жаботинская С. А. Концептуальная метафора: процедура анализа для множественных данных / С. А. Жаботинская // Актуальні проблеми металінгвістики : зб. статей за матеріалами VII Міжнародної конференції, 28–29 квітня 2011 р. – Черкаси : Ант, 2011. – С. 3–6.
5. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Лакофф Дж., Джонсон М.; [пер. с англ. ; под ред. и с предисл. А. Н. Баранова]. – [изд. 2-е]. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 256 с.
6. Селіванова О. О. Теоретичні засади й дослідницькі можливості концептуального аналізу / О. О. Селіванова // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. – Вип. 27. – С. 52.
7. Kovecses Z. The Scope of Metaphor / Z. Kovecses // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective / [ed. by A. Barcelona]. – Mouton de Gruyter, 2000. – P. 79–92.
8. Kovecses Z. Metaphor: A Practical Introduction / Kovecses Z. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 375 p.
9. Lakoff G. Metaphors we live by / Lakoff G., Johnson M. – Chicago ; London : The University of Chicago Press, 1980. – 239 p.
10. Lakoff G. More than cool reason: A field guide to poetic metaphor / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 1989. – xii, 230 p.
11. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / Lakoff G. // Metaphor and Thought. / ed. A. Ortony. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 210.
12. CCG – Corpus Concordance German.
13. Duden Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim : Dudenverlag, 2001.